

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

*Рибалко С.В., к.е.н., доцент, докторант
Інститут аграрної економіки НААН України*

Стаття присвячена актуальним проблемам моніторингового дослідження капіталізаціїресурсів аграрної сфери.

The article is devoted the issues of the day of monitoring research of capitalization of resources of agrarian sphere.

Постановка проблеми. В конкурентному середовищі успішно діють виробники, які забезпечили ефективне використання власних ресурсів. Рівень інтенсивності та ефективності їх використання зумовлює прибутковість капіталу та більшість інших показників, що характеризують ефективність діяльності. Необхідність визначення рівня ефективності використання основних виробничих засобів спричиняється потребою аналізу та оцінки функціонування сільськогосподарських підприємств, розробці бізнес-проектів, перспективному і поточному плануванні, обранні варіантів прийняття господарських рішень. Головним завданням оцінки рівня економічної ефективності використання основних засобів є визначення напрямків вдосконалення виробничих засобів через їх кількісне нарощування та якісне оновлення метою забезпечення одержання максимальних обсягів виробництва за мінімального рівня витрат коштів та праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі провідними науковцями багато уваги приділяється питанню капіталізації ресурсів. У своїх працях це питання вивчали І.О.Бланк, С.М.Кваша, Н.А.Лісова, А.А.Пересада, В.І.Топіха, А.А.Садекова та ін. Проблеми трансформації земельного законодавства України детально проаналізовано в наукових публікаціях Ю.О.Болейка, В.П.Клочан, М.М.Недашківського, В.Є.Швеця.

Постановка завдання. Основною метою статті є дослідження основ моніторингового дослідження капіталізації ресурсів аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорії оцінки економічної ефективності використання основних засобів була започаткована наприкінці 20-х та початку 30-х років минулого століття. Перші вчені-економісти, яким належить початок пошуку показників ефективності основних засобів виробництва, були Г.А. Абезгауз, Г.Я. Бернштейн, В.П. Красовський, М.Н. Сміт, С.Г. Струмилін та інші. Показники продуктивності оцінювались рівнем зростання продуктивності праці, зниження рівня собівартості, капіталомісткості, підвищення рівня якості продукції. Пізніше, дослідниками, зокрема С.А. Кукель-Краєвським, було визначено доцільність порівняння одноразових капіталовкладень та поточних витрат виробництва витрат за варіантами.

Наприкінці 50-х років 20-го століття значної результативності теорія ефективності набула, завдячуючи працям Л.А. Ваага, А.Л. Лур'є, В.П. Красовського, О.І. Боткіна, В.С. Немчинова, В.В. Новожилова, А.Е. Протапа,

Т.С. Хачатурова, О.І. Шустера. Починаючи з цього періоду вченими зосереджувалась увага та зусилля на формуванні головного критерію та системи показників і методів їх визначення. В більшості випадків, за головний критерій ефективності основного капіталу обиралися: зростання рівня продуктивності праці, зростання національного доходу, період окупності капіталовкладень.

Предметом тривалих дискусій була природа й величина коефіцієнтів ефективності. Прихильники концепції ціни виробництва (І.С. Малишев, З.В. Атмас, Л.А. Вааг) зазначали потребу визначення єдиного нормативного коефіцієнта, яки визначався відношення загальної кількості додаткового продукту до суми основних та оборотних засобів. При цьому, на думку окремих науковців (Т.С. Хачатурова, В.П. Красовського), необхідним є проведення диференціації нормативних коефіцієнтів ефективності, яка зумовлена нерівнозначності галузей у процесах розширеного відтворення, різницею між рівнями технічного забезпечення певних виробництв та структурним складом їх основного капіталу, наслідком чого є різні прирости на однаковий вкладений капітал. Пізніше у 60-х роках І.Д. Лаптевим, Г.Ф. Раскіним, К.І. Єремєєвим та іншими, було запропоновано критерії та узагальнюючі показники рівня ефективності. В тих умовах, вченим було притаманне інтегрування понять економічної ефективності засобів та капіталовкладень. В сучасних умовах ці дві категорії варто розрізняти при обранні показників рівнів економічної ефективності.

Так як за своєю природою виробничі фонди мають натурально-речову та вартісну форми, прийнята система показників економічної ефективності повинна характеризувати всі особливості їх продуктивного функціонування.

Обраний критерій оцінки ефективності використання основного капіталу не повинен якісно різнитися з рівнем ефективності суспільного виробництва. За критерій оцінки економічної ефективності їх використання варто обороти зростання рівня продуктивності суспільно-необхідної праці. Відповідною критерію економічної ефективності є система показників, яка дозволяє кількісно оцінити результати, які відповідають критерію оцінки економічної ефективності. При визначенні показників ефективності варто зважати на те, що вони перебувають є динамічними та перебувають у взаємозв'язку, а також підпорядковані закономірностям трансформації кількісних змін у якісні.

З метою виявлення змін, оцінки тенденцій, закономірностей у ефективності використання основних засобів важливого значення набуває дослідження їх складу, рівня оновлення, періоду обігу, вікового складу устаткування, вартості, технологічної структуризації (частка активної частини основних засобів в загальній сумі їх вартості), структура за віком всього капіталу та окремих його видів. Наявні методи визначення зазначених показників потребують вдосконалення з урахуванням потреби повного охоплення певних особливостей їх відтворення та підвищення рівня ефективності використання основних засобів [1].

Результати досліджень свідчать, що рівень економічної ефективності основного капіталу найоб'єктивніше оцінюють за техніко-економічними та узагальненими показниками. Безпосередньо система показників має включати характеристики виробничих умов, виробничі витрати, фондоємність, а також прямі показники використання засобів праці [2].

Окремими вченими запропоновано обмежена кількість показників оцінки ефективності використання основного капіталу – капіталовіддачу та рівень його рентабельності [3].

Ми погоджуємося з тими науковцями, які на сьогодні серед показників оцінки ефективності використання основного капіталу найважливішим вважають його віддачу. В основі її обчислення покладено кількісне співвідношення між ефектом та витратами, які є необхідними для його одержання. Відмітимо, поняття ефект, тобто чисельник показника віддачі основного капіталу. Стосовно цього серед вчених-економістів сформувалися різні погляди. Одні застосовують для обчислення обсяг товарної або реалізованої продукції, розмір валового та чистого доходу на думку інших, лише чиста продукція і прибуток найбільш повно відображають віддачу основних виробничих засобів і саме вони можуть бути її вимірниками [4].

Ті науковці, які надають перевагу показника чистої продукції мають сенс в його перевагах, але йому теж притаманні певні недоліки: з одного боку, чиста продукція змінюється залежно від зміни чисельності працівників та фонду заробітної плати; з іншого, як і попередні показники, він чутливо реагує на зміну цін та асортиментних зрушень.

Вірне визначення рівня використання засобів праці потребує дослідження показників у із знаменником фондівіддачі. З приводу цього, єдина точка зору серед вчених також відсутня. Одні вважають, що для розрахунку варто скористатися середньорічною вартістю, інші – залишковою [4]. Ми погоджуємося з першими, адже визначення показників використання основного капіталу із використанням залишкової вартості буде спотворювати справжній стан їх використання через штучне зниження темпів зміни віддачі основного капіталу у періоди їх оновлення.

Вартий уваги і показник фондомісткості для визначення рівня ефективності основних засобів. Він характеризується як відношення середньорічної їх вартості до вартості продукції, яка вироблена за певний період. Фондомісткість є оберненою величиною до показника фондівіддачі.

Деякі науковці пропонують брати замість середньорічної вартості виробничих засобів їх споживчу вартість – амортизацію. Це підхід найбільш повно відповідає співвідношенню ефекту з витратами, проте на сьогодні при використанні прискореного методу амортизації його застосування має обмежену дію.

Відмітимо, що однозначне твердження, що показник фондівіддачі є основним є не зовсім коректним. Оскільки система натуральних і вартісних показників ефективності основного капіталу використовує комплекс показ-

ників. Крім того, для оцінки ефективності використання основних виробничих засобів можна застосовувати показник повної і граничної віддачі основних засобів. Остання дозволяє виявити тенденції зміни у використанні засобів праці, які у подальшому приведуть до зміни величини повної віддачі основних засобів, розкриваючи при цьому внутрішній характер її формування. Перший показник може бути визначений як відношення загального обсягу роботи переробних підприємств до величини середньорічної вартості виробничих засобів, другий відношенням приросту переробної продукції за звітний період порівняно з базисним до приросту середньорічної вартості основних виробничих засобів за цей же період.

Найбільш узагальнюючим показником ефективності використання основних засобів є рентабельність капіталу, вкладеного в основні засоби. Її рівень залежить не лише від фондівіддачі, а й від рентабельності продажів, а також від частки реалізованої продукції в її загальному випуску. При розрахунку середньорічної вартості враховують не лише власні, а й орендовані основні засоби і не включають тих, що перебувають на консервації, резервних і зданих в оренду. Ми вважаємо за необхідне і розраховувати економічні показники використання окремих видів машин, обладнання, виробничої площі, наприклад середній випуск продукції в натуральному вираженні на одиницю обладнання за зміну, випуск продукції на 1 м² виробничої площі тощо.

Також є необхідність визначення ефективності використання основних засобів пасивної частини, яка характеризує динаміку показника з його продукції з 1 м² виробничої площі і розраховується відношенням обсягу валової продукції підприємства до величини його виробничої площі. Наявність детермінованої залежності між обсягом виробництва продукції і рівнем віддачі пасивної частини виробничих фондів дозволяє розрахувати вплив факторів на зміну обсягів виробництва прийомом різниці абсолютних величин.

Висновки. На основі викладених досліджень, ми вважаємо, що основними показниками оцінки ефективності використання основного капіталу аграрних підприємств є капіталовіддача, капіталомісткість та рентабельність використання основного капіталу.

Література:

1. Бабій В. Роль основних засобів у процесі виробництва / Бабій В. // Наукові записки . – Серія: економіка. – 2002 р. - № 10. – с. 200-202.
2. Грінько А.П. Облік основних засобів: теорія, проблеми, перспективи / Грінько А.П. – Х.: ХДАТ та ОХ, 2002. – 334 с.
3. Мармуль Л.О. Ефективність використання основних засобів аграрних підприємств / Мармуль Л.О., Федорчук О.М. – К.: ННЦ « Інститут аграрної економіки », 2007. – 208 с.
4. Пасько О.В. Відтворення основних засобів аграрних підприємств в сучасних умовах / Пасько О.В. – Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня»: Козацький Вал, 2004. – 100 с.